

RIFÂ'İLİK-MA'RİFİLİK-ENTEKELİLER CİLVEGÂHI BİR SEMPOZYUM

*Abdülkadir DAĞLAR**

Hz. Hüseyin soyundan gelen Seyyid Ebu'l-Alemeyn Ahmede'r-Rifâ'î (d.1118-ö.1182)'nin kurucusu olduğu Rifâ'îlik tarîkatı, tüm İslâm coğrafyasında yayılmış, zamanla kendi içinde de kollara ayrılmıştır. Bu kollardan biri de, yine aynı soydan gelen Seyyid Fethu'l-Ma'ârif Muhammed Ma'rifi (d.?-ö.1824) tarafından 18. asrın sonlarında Kartal'da kurulan Ma'rifilik tarîkatıdır. Şecerelerinden hareketle Rifâ'îlik ve Ma'rifilik, babadan oğula teselsül eden bir meşihat sistemi görüntüsü vermektedir.

Kartal âsitânesi ile beraber bilhassa Kasımpaşa ve Demirci'deki dergâhlarda aynı soydan gelen halife-şeyhler tarafından 20. yüzyılın başlarına kadar, yaklaşık 150 yıl, kendi ismiyle bilfiil yaşatılmış olan Ma'rifilik tarîkatı, başta Kuşadası olmak üzere Turgutlu, Gördes, Manisa gibi, Ege Bölgesi'nin birçok beldesinde iz bırakmıştır.

Fethu'l-Ma'ârif'ten el alıp onun halifesi olan Antakyalı Ahmed Vehbî Efendi (d.1793-ö.1851), Manisa'da kurduğu dergâhta 19. yüzyılın ilk yarısında tebliğ ve irşad faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak, bu dergâh halk arasında "Entekeli Dergâhı", müntesip ve müdâvimleri de zaman içinde "Entekeliler" olarak isimlendirilse de, Entekeliler aslında Rifâ'iyye'nin Ma'rifiyye koluna mensup, âdetâ mahallî bir "ocak" hüviyetinde, hayâtiyetini günümüze kadar korumuştur.

Yaklaşık iki yüz yıllık bir zaman içinde Entekeliler ocağına bağlı, tasavvuf, sanat, bilim ve kültür alanlarında pek çok şahıs yetiştirilmiştir. Günümüzde, İstanbul, Bursa, İzmir gibi şehirlerde de kısmen elit bir zümre tarafından yaşatılan bu ocak MAKSAD (Mevlânâ Araştırma Kültür Sanat Derneği), MEDAR (Mevlânâ Düşüncesi Araştırmaları Derneği) gibi kültür derneklerinin kurulmasına zemin oluşturmuştur. Bu dernekler, büyük şehirlerle

* Öğr. Gör. Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

yarışırçasına, Manisa'da tasavvuf kültürü üzerine dikkat çekici çalışmalara imza atmıştır. MAKSAD, belediyenin ve bazı kuruluşların desteğiyle, sonuncusu 2007 Eylül'ünde olmak üzere, Mevlânâ ve Mevlevîlik konulu ulusal ve uluslararası düzeylerde 3 sempozyum düzenlemiştir.

MAKSAD'ın ardından, aynı çizgide kurulan MEDAR, Manisa Belediyesi ve Manisa Aydınlar Ocağı'nın da işbirliğiyle, ilk sempozyumu Manisa kültürüne tahsis ederek 15 Kasım 2008 tarihinde "*19. Yüzyıl Manisasında Bir Kültür Ocağı Entekkeliler Sempozyumu*" başlıklı bir program tertip etmiştir. Bu düzeyde bir programa ilk kez konu olan Ma'rifilik ve Entekkeliler'in mahiyetini tanıtmaya amacı taşıyan bu sempozyum bir gün içinde gerçekleşmiştir.

15 Kasım 2008 sabahı "*Entekkelî Ahmed Vehbî Efendi'nin Kabrini Ziyâret*"le başlayan sempozyum, Manisa Belediyesi Kültür Sitesi Meclis Salonu'ndaki açılışın ardından öğleden önce bir, öğleden sonra iki olmak üzere toplam üç ana oturum ile değerlendirme oturumundan oluşmuştur. Sempozyumun akşam programında ise "*Türk Tasavvuf Müziği Konseri*" yer almıştır.

Entekkeliler Dergâhı'nda bulunan Ahmed Vehbî Efendi'nin kabrini ziyâret esnâsında, dergâh müntesip ve müdâvimlerinin ziyâret âyîni izlenmiştir. Türbeye giriş-çıkış, âyinde belli bir makamla okunan salât u selâm, gülbang okunması vs. Entekkeliler'in hâlihazırdaki ritüelleri hakkında bilgi vermiştir.

Sempozyumda 1'i tasavvuf, 1'i Rıfâ'îlik, 8'i Ma'rifilik ve 4'ü Entekkeliler hakkında toplam 14 tebliğ sunulmuştur. Bilimselliğin ciddi, soğuk havasını taşıyan tebliğlerin yanında, sempozyumun halka hitap eden yönünün göz önüne alınmasıyla nispeten daha sıcak bir üslûpla sunulmuş tebliğler de yer almıştır.

"*Tasavvufî Hayat ve Dünyamız*" başlıklı açılış tebliğinde Prof. Dr. Mustafa Yıldırım, yaratıcı-kul arasındaki bağın mâhiyetinden ve görsel sunum eşliğinde tasavvufî düşüncenin farklı kültürlerde, özellikle de Türk-İslâm kültüründeki tezâhürlerinden bahsetmiştir.

Sempozyumun "Entekkelilerin Tarihi" adını taşıyan ilk oturumunda Rıfâ'îlik ve Ma'rifilik ele alınmıştır. Prof. Dr. Mehmet Demirci, "*Rifailik*" başlıklı bildirisinde Rıfâ'îlik ve Rıfâ'îlik'in

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

kurucusu Ahmede'r-Rıfâ'î hakkında genel bilgilendirmelerde bulunmuştur. Tarikatın orijinal yazma metinlerinden hareketle Ma'rifilik'e dâir ilk ciddi, bilimsel araştırmaları yapıp önemli tespitlerde bulunan Prof. Dr. Atabey Kılıç, "*Ma'rifilik Üzerine Notlar*" başlığını taşıyan tebliğini, Kartal Ma'rifi âsitânesinden, Demirci ve Kuşadası dergâhlarının bakiyelerinden çekilmiş fotoğrafları görüntüleyerek sunmuş, tarikatın yayılım sahası hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Atabey Kılıç, ayrıca Ma'rifilerin giyim-kuşamına ait çeşitli fotoğraflar ve orijinal metinlerin ışığında Ma'rifi kisvesi ve meşrebi hakkında bilgi vermiştir. Yashar Jaferov, "*Muhammed Fethü'l-Maarif*" adlı bildirisinde, Ma'rifilik'in kurucusu Seyyid Muhammed Ma'rifi'nin tespit edilebilen hâl tercümesine dâir bilgiler vermiştir. Oturumun son konuşmacısı Arş. Gör. Abdülkadir Dağlar, "*Tarikat Evrâkından İki İzinnâme/İcâzetnâme Metnine Göre Ma'rifilik Şeceresi*" başlığını taşıyan tebliğinde, Ma'rifilik soy-tarikatının Fethü'l-Ma'ârif'ten önceki silsilesi (Hz. Âdem → Hz. Muhammed → Hz. Hüseyin → Seyyid Ahmede'r-Rıfâ'î → Seyyid Muhammed Ma'rifi) hakkında mevcut bilgilere yer vermiş, bazı bilgi, belge ve ipuçlarından hareketle tarikatın Fethü'l-Ma'ârif'ten sonraki silsilesi hakkında çıkarımlarda bulunmuştur. Bu oturumda sunulan tebliğler ikinci oturumun zemini olarak dinleyici kitlesini sonraki oturumlara hazırlamıştır.

"Entekkeliler Ocağı" adlı ikinci oturumda, dört tebliğ sunulmuştur. Bu tebliğlerde, "Entekkeliler Dergâhı" etrafında meydana gelmiş kültürden, bu kültürün Manisa'ya yansımalarından, dergâhın müdâvimi tasavvuf, kültür, bilim ve sanat adamlarından bahsedilmiştir. "*Hasan Rıza Efendi'nin Bilinmeyen Bir Eseri*" başlıklı ilk tebliğde Prof. Dr. Adem Ceyhan, Hasan Rıza Efendi (Said Paşa İmamı)'nin kimliğinden, hâl tercümesinden ve yeni keşfedilmiş bir eserinden bahsetmiştir. Süleyman Yücearslan, "*Entekkelilerden Birkaç Sıma...*" adlı sunumunda, Manisa'da çeşitli tarikatlara mensup olmakla birlikte 19 ve 20. yüzyıllarda yaşamış Entekkeliler Dergâhı muhipleri ile Alaşehir, Turgutlu, Demirci, Gördes, Tire, İzmir gibi Ege beldelerindeki Entekkeliler büyüklerini fotoğraflar eşliğinde anlatmıştır. Öğr. Gör. Gürol Pehlivan "*Entekkeliler İle İlgili Menkıbelerin Mesaj Yapısı*" adlı bildirisinde bilhassa Ahmet Vehbî Efendi hakkındaki menkıbelerden, onun kerâmetlerinden bahsetmiş, bu kerâmetlerden alınması gereken mesajlar üzerinde durmuştur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

Oturumun sonunda Öğr. Gör. M. Veysi Dörtbudak, “*Entekkelî Ahmed Vehbî Efendi ve Bir Şiirinin Tahlili*” başlıklı tebliğinde, Ahmed Vehbî Efendi’nin bir şiirini izah etmiştir.

Sempozyumun “Entekkelilerin Yansıması” adını taşıyan son oturumunda sunulan tebliğlerin ortak hareket noktası, Ma’rifîlik’in orijinal yazma metinleri olmuştur. Oturumun ilk konuşmacısı Doç. Dr. Ziya Avşar, “*Bir Ma’rifîlik Metni; Aynü’l-Hakîka fî Rabîtatî’t-Tarîka*” adlı bildirisinde, aslında bir Nakşbendî metni olup Ma’rifîlik’te de okunan ve esaslarına uyulan eserden hareketle tasavvuf erbâbının birbirlerini doğruladıklarını ve sonuçta aynı noktaya vardıklarını ispat etmeye çalışmıştır. Arş. Gör. Ahmet Tanyıldız, “*Ma’rifî Şeyhlerinden Hasan Efendî’nin Nutkunda Tasavvufî Kavramlar*” başlığını taşıyan tebliğinde, Seyyid Hasan Tâsîn’in bir nutkunu, içindeki tasavvufî remiz ve kavramlar etrafında izah etmiştir. Okt. Zehra Gümüş, “*Kartal Âsitânesi Ma’rifî Şeyhi Sâbit’in Şiirleri*” adlı bildirisinde, tarikat dergâhlarındaki şiir mecmûalarının ortaya çıkarılması ve mecmûa tasniflerinde değerlendirilmesi gerektiğinden bahsetmiş, ardından Seyyid Alî Sâbit’in şiirlerinden hareketle Ma’rifîlik tarihine ışık tutmuştur. Arş. Gör. Turgut Koçoğlu, “*Demirci Dergâhı Ma’rifî Şeyhi Ahmed Aşkî’nin Nutukları*” başlığını taşıyan tebliğinde, Seyyid Ahmed Aşkî’nin altı adet nutkunun önce şekil özelliklerinden bahsetmiş, sonra da bu nutuklardan hareketle Ahmed Aşkî’nin dinî-tasavvufî anlayışını değerlendirmiştir. Oturumun son konuşmacısı Arş. Gör. Kezban Paksoy, “*Ma’rifîyye Tarîkatı Demirci Dergâhı Bânîsi Mustafa Lutfî’nin Şiirleri*” adlı sunumunda, mecmûa ve nutuk hakkında bilgi vererek Mustafa Lutfî’nin Şiirleri’nin şekil ve muhteva özelliklerinden bahsetmiştir.

Sempozyumun değerlendirme oturumunda Prof. Dr. Mehmet Demirci, Prof. Dr. Atabey Kılıç, Prof. Dr. Osman Bilen, Prof. Dr. Ali Öngül, Doç. Dr. Himmet Konur ve Adnan Başoğlu, sempozyum düzeni, programı, katılımcılar ve sunulan tebliğler hakkındaki tenkitlerini, görüşlerini dile getirmişlerdir. Şehrin bilim, kültür ve sanat adamlarının bir araya gelebilmeleri için bu özel programların birer fırsat olduğunun altı çizilmiş, halkın gösterdiği teveccühten duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. Bilimsel ciddiyetten taviz vermemek kaydıyla, tasavvuf ve mahallî tarikatlar gibi halkın da

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*

ilgisini çeken konulara dâir hazırlanan tebliğlerin, üslûbuyla izleyici halka da hitap etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu oturumda, tarikatların orijinal metinlerinin çok dikkatli okunması ile tarikatların kisve, felsefe ve neşveleri hakkında daha sıhhatli bilgilere ulaşılabileceğine dikkat çekilmiş; bilhassa Ma'rifilik metinlerinin halkın da anlayabileceği bir tarzda bilimsel neşirlerinin yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Sempozyum akşamında, Manisa Musikî Derneği Korosu, Kültür Merkezi Lale Salonu'nda, güfte ve bestelerinin bir kısmı Entekkeli Dergâhı şeyh ve müntesiplerine ait ilâhilerden oluşan bir "Türk Tasavvuf Müziği Konseri" vererek sempozyum konusu etrafında oluşan bilgi atmosferini estetik açıdan bütünlemiş, katılımcı ve izleyicilere zevkli anlar yaşatmıştır.

Manisa'daki Entekkeliler ailesi ve mensuplarının yanında, İstanbul'daki halîfe-şeyh Şerif Baba ve Bursa'daki halîfe-şeyh Celal Şen, yakınları ile birlikte sempozyuma izleyici olarak iştirâk etmişlerdir. Oturum aralarında ve yemeklerdeki sohbetlerde, Ma'rifi-Entekkeliler'in bu yaşayan sîmâlarından, tarikatın neşvesi, meşrebi ve günümüzde geldiği nokta hakkında bilgi alışverişinde bulunulmuştur. Bu sohbetlerden ve sabahki türbe ziyaretinden, Entekkeli Dergâhı müntesip ve müdâvimlerinin heterojen bir yapı arzettiği, Bektâşiyye, Mevleviyye, Halvetiyye, Nakşbendiyye gibi tarikatlarla da ilişki içinde oldukları, esnâf ve zanaatkâr olanlarının fütüvvet ve ahîlik anlayışını hâlen yaşatmaya çalıştıkları izlenimi edinilmiştir. Günümüzde, Ma'rifi-Entekkeli dergâhı müntesibi Rıfâ'îlerin, Ege Bölgesi'nin bazı beldelerinde, İstanbul'da, Bursa'da ve hatta Amerika'da zikir ve âyinlerde bir araya geldikleri anlaşılmıştır.

Tarikatların çeşitli muhitlerde yaşayan kollarının, böyle özel sempozyumlarla gün ışığına çıkarılarak yayılım sahası, gelişim ve değişimi, sosyal işlevleri gibi çeşitli yönlerinin enine boyuna tartışılmasının sosyal ve kültürel tarih açısından ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmüştür. Destekte bulunan kurum ve kuruluşlardan düzenleyicilere, tebliğli katılımcılardan izleyicilere kadar samimî bir gayretin ürünü olan bu sempozyum vesîlesi ile Rıfâ'îlik-Ma'rifilik-Entekkeliler rûhu, bir çok insanın bir araya gelip tanışmaları, belge ve bilgi eksenindeki konuşmaları ile bir kez daha tecellî etmiştir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/6 Fall 2008*